

Азарка, В.У. Стылявыя пошукі Кузьмы Чорнага / В.У.Азарка // Праблемныя напрамкі развіцця мастацкай творчасці і вербальнай культуры нацыі: Матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 20-21 ліст., 2003 г. – Мн.: БДПУ, 2004. – С.18-19.

В.У.Азарка (Мінск)

СТЫЛЯВЫЯ ПОШУКІ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА

Кузьма Чорны — адзін з тых мастакоў слова, хто адыграў важную ролю не толькі ў гісторыі нашай літаратуры і культуры, але і ў станаўленні, узбагачэнні беларускай літаратурнай мовы. Ён лічыў, што “мова і стыль — гэта тыя формы, у якіх падаецца чытачу думка твора. Дык формы гэтыя павінны быць прыгожымі, удасканаленымі”. У кантэксце мастацкага тэксту пісьменнік здольны надаць эстэтычную значнасць любой лінгвістычнай адзінцы. Сапраўдны майстар слова, хоць і абапіраецца на норму і традыцыю, тым не менш па-свойму выкарыстоўвае моўныя багацці, стварае новыя сродкі перадачы інфармацыі. Якраз ва ўменні выбраць з усяго багацця лексічных, марфалагічных, сінтаксічных рэсурсаў мовы тыя, якія дапамогуць як мага больш дакладна, глыбока, поўна выявіць ідэю твора, данесці яе да чытача, заключаецца культура пісьменніцкай творчасці.

Кузьма Чорны неаднаразова падымаў у друку праблемы моўнага майстэрства, вёў нястомную барацьбу супраць падробак у мастацтве, быў непрымірым ворагам “сярэднелітаратурных стыляў”. Артыкулы “Небеларуская мова ў беларускай літаратуры”, “Замест паштовай скрынкі”, “Маладыя прэзаікі” і іншыя прасякнуты клопатам пра багацце мовы, пра найбольш дакладную форму ўвасаблення думкі. Не менш патрабавальным пісьменнік быў і да сябе.

У творах Кузьмы Чорнага адбіліся найбольш значныя тэндэнцыі развіцця беларускай прозы першай паловы XX стагоддзя. Спачатку прэзаік звярнуўся да малых эпічных форм з іх яркай метафарычнасцю і вобразнасцю, стварыў эмацыянальныя эцюды, імпрэсіі, замалёўкі з натуры. Ён шукаў адметныя спосабы выражэння думкі, імкнуўся спалучыць мікрааналіз падсвядомага ў чалавека з

шырокімі філасофскімі абагульненнямі. Жанрава-стылёвыя пошукі нязменна адбіваліся на сінтаксісе твораў, у прыватнасці на іх абзацавым члянэнні.

Многія раннія творы пісьменніка напісаны ў імпрэсіяністычнай манеры. Кузьма Чорны імкнецца перадаць уражанні, настрой, пачуцці лірычнага героя, адлюстраваць яго імкненне да еднасці з навакольным асяроддзем і, каб дасягнуць сваёй мэты, карыстаецца сродкамі фрагментарнага сінтаксісу, падзяляе выказванне на малыя часткі. Наўмысны адрыв аднаго паведамлення ад другога, выдзяленне яго ў самастойны абзац выступаюць сродкам стварэння разнастайных экспрэсіўных адценняў. У творы “Срэбра жыцця” аўтар падзяляе радкі на асобныя абзацы. Гэта абумоўлена аўтарскім успрыняццем асобна схопленых уражанняў і жаданнем зрабіць кожны сказ маментальным і дакладным здымкам адчуванняў, пачуццяў лірычнага героя.

У гэты творчы перыяд Кузьма Чорны неаднаразова звяртаўся да рытмізаванай прозы з яе дынамікай апавядання, музычнасцю фразы, эмацыянальна-экспрэсіўнай насычанасцю слова, шырока выкарыстоўваў у сваіх творах спецыфічны паэтычны сінтаксіс, інверсію, моўныя паралелізмы, паўторы.

У творы “Быльнікавы межы” мы можам заўважыць такія паўторы, як “у наступныя ночы”, “важна тое, што”, “няважна” і інш. Некаторыя творы, напрыклад “Восень і радасць”, нават знешне нагадваюць свабодны верш.

Калі ў ранніх апавяданнях Кузьма Чорны раскрывае паэтычны характар духоўнага ўзаемадзеяння асобы са светам, з прыродай, з яе магутнымі стыхіямі, то ўжо ў сярэдзіне 20-х гадоў праявіўся захвапленасцю праблемай “жывога чалавека”, спрабуе зазірнуць у глыбіню чалавечай душы. Моўны стыль, будова твораў (напрыклад зборнікі апавяданняў “Пачуцці”, “Хвоі гавораць”, раман “Сястра”) выяўляюць рысы, уласцівыя літаратуры “патоку свядомасці”. У творы “Сцены” гэтыя рысы праяўляюцца найбольш выразна. Унутраны стан хворага жанчыны, сумбурнасць, неарганізаванасць яе мыслення выяўлены праз непадзельнасць аб’ёмнага тэкставага адрэзка, насычанасць яго сігналамі сінсемантыі (у першую чаргу займеннікамі і злучнікамі).

У 30-я гады Кузьма Чорны распрацоўваў новую для сябе жанравую форму рамана, якая патрабавала своеасаблівай структурна-сінтаксічнай арганізацыі твораў, адпаведнага адбору моўных фактаў і ўключэння іх у мастацкі кантэкст, іншых прынцыпаў падзелу твораў на абзацы. У раманах пісьменніка пераважаюць сярэднія абзацы, вылучэнне якіх заснавана на тэматычным прынцыпе і абумоўлена імкненнем дапамагчы чытачу як мага больш поўна і глыбока ўспрыняць мастацкі тэкст. Аднак адметнай рысай творчай манеры празаіка з'яўляецца шырокае выкарыстанне вялікіх і звышвялікіх абзацаў, якія даюць магчымасць дэтальна і глыбока ахарактарызаваць дзейных асоб, падрабязна апісаць падзеі, не зацягваючы развіцця сюжэтнай лініі, перадаць складанасць думкі ці перажывання, вылучыць са структуры твора ўстаўныя апавяданні. Не менш пашыраныя і малыя абзацы. Яны дапамагаюць зразумець адметнасць аўтарскай арганізацыі тэксту, афармляюць тэму тэкставага адрэзка, рыхтуюць наступнае разгорнутае паведамленне, акцэнтуюць увагу на найбольш важных момантах у развіцці сюжэта, падкрэсліваюць экспрэсіўнасць і эмацыянальнасць выказванняў.

Такім чынам, Кузьма Чорны разам са сваімі выдатнымі сучаснікамі ў 20-30-я гг. вырашаў маштабную задачу стварэння высокаразвітай беларускай прозы, якая стаяла б побач з лепшымі літаратурамі свету. Стылявыя ж пошукі пісьменніка значна пашырылі выяўленчыя магчымасці нацыянальнай літаратуры, садзейнічалі станаўленню беларускай літаратурнай мовы.